

DYADE

Nr. 6 1985

Løssalg kr. 25,-

Problem eller mysterium?

Et møte med Isaac Bashevis Singer

Har du lest disse temaheftene?

OM SAMISK HISTORIE OG KULTUR

2/76

BARN OG BØKER

3/76

MØTE MED SJØORMEN

4/76

KONTEMPLATIVE OASER

1-2/77

ISAAC SINGER

Nobelpris-
vinnerens
bakgrunn, liv
og diktning.

2/1979

BOB DYLAN:

Inn og ut
av lykken.

5/1979

KUNST

– pynt eller
ubehag?

1/1980

KIRKEN

– er den i
utakt med
moderne
psykologi?

3/1980

NARKORUS OG SJELESJOKK

5/1980

JOHN LENNON

– i tankene.

1-2/1981

TEATER

– eller
vernehjem?

3/1981

STERKE OPPLEVEL- SER

– frelse eller
fengsel.

5/1981

FORFALSKER VI VIRKELIGHETEN?

6/81

MYTER

– fortid
eller
samtid?

1/1982

SIGRID UNDSET

vurdert i
utlandet.
2/1982

DYADE

Dyade drives på idealistisk basis. Ingen mottar økonomisk godtgjørelse for bidrag. Eventuelt overskudd går til organisasjonen Acems arbeide for menneskelig vekst.

Nr. 6 1985 17. årgang

**Tidsskrift for kultur, filosofi,
psykologi, samfunn.**

Utgitt av Dyade forlag med støtte fra
Norsk Kulturråd.

Adresse: Postboks 6721, St. Olavs
plass, 0130 Oslo 1
Telefon: (02) 20 29 59
Postgiro: 2 09 42 33

Utkommer med seks nummer i året.
Abonnement koster kr. 100,- og løper
til skriftlig oppsigelse foreligger. Et-
tertrykk bare etter avtale med redak-
sjonen.

I redaksjonen: Carl Henrik
Grøndahl (ansv.), Torbjørn Hob-
bel, Are Holen og Anders Lind-
seth.

Redaksjonssekretær: Viktor
Roddvik

I administrasjonen: Nina Aarhus
Smebye

Forsidetegning: Ira Moskowitz i
Ung mann søker kjærligheten,
Aschehoug 1981

Dyade er trykket hos S. Bern.
Hegland, Flekkefjord

I dette nummer:

Offeret

En fortelling fra *In My Father's Court* av Isac Bashevis Singer s. 4

– Vent et øyeblikk. Jeg har bestemt noe annet.

Isaac Bashevis Singer på Acems kulturseminar s. 12

Problem eller mysterium?

Et møte med en realist. Av Carl Henrik Grøndahl s. 21

Isaac Bashevis Singer på Skaugumåsen kurssenter sammen med de øvrige foredragsholderne på kulturseminaret. Bak fra venstre Kjetil Bang-Hansen, Rolf Brandrud, Carl Henrik Grøndahl og Poul Behrendt. Foran Cecilie Løveid og Stein Mehren. De øvrige forelesningene fra seminaret presenteres i neste nummer av Dyade. (Foto: Finar Jenssen).

Mot til å se

Høsten 1978 fikk Isaac Bashevis Singer Nobel-prisen i litteratur. Vinteren 1979 ga Dyade ut et temanummer om «Isaac Bashevis Singer og de øst-europeiske jøder». For mange av oss som arbeidet med menneskelige og eksistensielle spørsmål i Acem, først og fremst gjennom utviklingen av Acem-meditasjon, følte slektskapet nært. Hos ham fant man ikke anklager eller forkynnelse, ingen enkel tro eller idealisering av de rette livsløsninger – men heller ingen fortvilelse. Han gjør virkeligheten så vanskelig som den er og gir oss det håp som ligger i at han har mot til å se og dikte om det ufattelig kompliserte.

Redaksjonen regnet med at dette Dyade-heftet ville være første innkast om denne forunderlige forfatteren i vår norske kultur. Andre og mer grundige kom til å følge. Men det skjedde

ikke. Det litterære establishment har vært lite interessert i Singer og hans forfatterskap. Når Dyade nå følger opp med et temahefte nummer to, er det derfor et forsøk på å utdype bekjentskapet. I 1978/79 var det nytt. Gjennom de syv årene som er gått, er det styrket – både litterært og delvis personlig.

I lengre tid ble det arbeidet med å invitere Isaac Bashevis Singer til Acems årlige kulturseminar på Skaugumåsen kurs-senter. Høsten 1985 lyktes det. Et fascinerende møte med en forunderlig mann, «yngling og olding på samme tid.»

Dette tema-heftet inneholder to elementer fra seminaret. For det første et sammendrag av de svar Singer ga etter sin forelesning. – Som å være tilbake i lærehuset, der rabbineren drøfter de sentrale spørsmål med sine studenter, som han selv uttrykte det. For det andre en forelesning om hans liv og forfatterskap – der et av utgangspunktene nettopp er forsøk på reflektere over hvorfor han har fått såpass lite oppmerksomhet i de litterære tidsskriftene.

Heftet åpner med en liten fortelling hentet fra et selvbiografisk verk som ikke er kommet ut på norsk, *In My Father's Court*. Her gir Singer oss bilder fra sin oppvekst som rabbinerens sønn blant ortodokse, fattige jøder i Warszawa i tiden før og under første verdenskrig. En enkel liten historie med den varme undring over menneskenes lidenskaper som preger all hans diktning. Redaksjonen vil gjerne rette en takk til Bookman, Singers litterære agent i København, for retten til å gjengi denne fortellingen og illustrasjoner fra andre av hans verk.

Dersom dette nummeret av Dyade kan lede flere til Isaac Bashevis Singers forfatterskap, denne ukjente verden som virker så forunderlig kjent, er målet nådd.

Offeret

En fortelling fra samlingen
In My Father's Court
av Isaac Bashevis Singer

I denne verden finnes det mange merkelige mennesker, og tankene deres er enda merkeligere.

I huset vårt i Warszawa – Krotsjmalnagaten nr. 10 – og i samme oppgang som oss, bodde det et eldre ektepar. De var vanlige, enkle mennesker. Han var håndverker, eller kanskje kramkar, og alle barna deres var gifte. Naboene mente at disse to fortsatt var forelsket i hverandre, til tross for alderen. Hver sabbat ettermiddag, etter *cholent*, brukte de spasere arm i arm. Hos grønnsaksmannen, hos slakteren – overalt hvor hun handlet – snakket hun bare om *ham*. «*Han* liker bønnen ... *han* liker et godt stykke oksekjøtt ... *han* liker lammekjøtt...» Det finnes slike kvinner, som aldri slutter å snakke om sine menn. Han, på sin side, brukte å si ved enhver anledning: «Min hustru.»

Min mor, som var datter av rabbinere i generasjoner, rynket på nesen. For henne var slik oppførsel tegn på vulgaritet. Men kjærligheten – særlig mellom to gamle ektefeller – kan man ikke avvise sånn uten videre.

Plutselig oppsto rykter som sjokkerte alle: De gamle menneskene skulle skilles!

Det ble fullt oppstyr i Krotsjmalnagaten. Hva i all verden skulle dette bety? Hvordan kunne det henge sammen? Unge kvinner vred sine hender: «Mamma, jeg blir syk, jeg besvimer!» Eldre kvinner slo fast: «Verdens ende er nær». De arrige forbannet alle menn: «Der kan dere se, er ikke mennene verre enn dyr?»

Men snart ble gaten skaket av en enda skammeligere melding: De skulle skilles slik at den gamle synderen kunne gifte seg med en ung pike. Du kan vel tenke deg alle de forbannelser som ble dynget over gamlingen – måtte han brenne i buken, måtte hans sorte hjerte pines, måtte han råtne innvendig, brette armer og ben, pesten ta ham, all himmelens vrede over ham. Kvinnfolkene sparte ikke på forbannelsene og spådde at han ikke ville leve

lenge nok til å oppleve sin egen bryllupsdag, den gamle geitebukken – i stedet for bryllupsbaldakinen kom han til å få seg en sort kiste.

I mellomtiden – i vårt hjem – kom sannheten, den virkelige sannheten, for dagen.

Den gamle kvinnen kom selv til min mor og snakket til henne på en slik måte at mors bleke ansikt rødmet i forlegenhet. Selv om hun forsøkte å jage meg bort så jeg ikke skulle få høre, lyttet jeg, for jeg brant av nysgjerrighet. Den gamle konen sverget at hun elsket sin mann over alt på jorden.

«Kjære frue», ivret hun, «jeg skulle gjerne gitt mitt liv for å redde hans fingerne. Jeg er – ve meg – en gammel kvinne, et knust skår – men han, han er fortsatt en mann. Han trenger en hustru. Hvorfor skulle jeg være en byrde for ham? Mens barna ennå var hjemme, måtte man være varsom. Folk kunne komme til å sladre. Men nå betyr ikke det de sier mer for meg enn et kattermjau. Jeg trenger ikke lenger en mann, men han – måtte han holde helsa – er som en ung mann. Han kan fortsatt få barn. Og nå han har funnet en pike som vil ha ham. Hun er over tredve; tiden er moden for henne også til å høre bryllupstonene. Dessuten er hun foreldreløs og arbeider for andre som tjenestepike; hun vil være god mot ham. Sammen med henne kommer han til å nyte livet. Når det gjelder meg, er jeg godt forsørget. Han gir meg nok til å leve av, og jeg driver litt småhandel på si. Hva trenger man i min alder? Jeg vil bare se *ham* lykkelig. Og han har lovet meg at – om hundre og tyve år, når tiden kommer – skal jeg ligge ved siden av ham på gravlunden. I neste verden vil jeg være hans hustru igjen. Jeg skal være hans fotskammel i Paradis. Alt er avgjort.»

Kvinnen hadde ganske enkelt kommet for å be min far ordne skilsmissen og forrette vielsen.

Min mor forsøkte å få henne fra det. Som alle andre kvinner så min mor denne saken som en krenkelse av kvinnekjønnets. Hvis alle gamle menn skulle begynne å skille seg fra sine koner og gifte seg med unge kvinner, ville verden bli litt av et sted. Mor sa at hele denne idéen åpenbart var Den Ondes verk, og at slik kjærlighet er uren. Hun siterte til og med en av moralbøkene. Men denne enkle kvinnen kunne også sitere Skriften. Hun minnet min mor om hvordan Rakel og Lea hadde gitt sine tjenestjenter, Bilhah og Zilpah, til Jakob som konkubiner.

Selv om jeg bare var en gutt, var denne saken slett ikke likegyldig for meg. Jeg ville at den skulle gå i orden. For det

første likte jeg å være med på skilsmisser. For det andre – i bryllupene fikk jeg alltid et stykke sukkerkake og en slurk vin eller brennevin, og for det tredje, når far tjente noen penger, fikk jeg vanligvis noen grosjen til å kjøpe godteri. Og så var jeg jo – når alt kommer til alt – en *mann*...

Da min mor så at hun ikke kom noen vei med kvinnen, sendte hun henne inn til min far, som begynte å lekse opp loven for henne med en gang. Han advarte henne at etter skilsmissen måtte hennes tidligere mann være som en fullstendig fremmed for henne. Hun ville ikke få lov til å være under samme tak som han. Hun ville ikke få lov til å snakke med ham. Var hun klar over dette, eller hadde hun innbilt seg at hun kunne fortsette å være sammen med ham? Kvinnen svarte at hun kjente lovene, men det var *ham* hun tenkte på, ikke seg selv. For ham var hun rede til et hvilket som helst offer, om det så skulle koste henne livet. Far sa han skulle gi henne et svar. Hun kunne komme tilbake i morgen.

Etter at kvinnen var gått, gikk mor inn i leseværelset og begynte å diskutere med min far. Hun ville ikke at han skulle tjene penger på denne måten. Den gamle mannen, sa hun, var en kvinnejeger, en bukk, en vulgær fyr, en vellysting. Hun mente at hvis han gikk med på skilsmissen og forrettet vielsen, ville han få hele strøket mot seg. Far gikk ut og over til det hassidiske studiehuset for å drøfte saken med fornuftige menn. Der ble det også en heftig diskusjon, men konklusjonen var at siden begge parter samtykket, hadde ingen rett til å blande seg inn. En av de lærde siterte til og med ordet: «Du skal plante din sæd om morgenen, og heller ikke om kvelden skal du la din hånd hvile». I følge skriftene betyr det at også en eldre mann har plikt til å være fruktbar og formere seg.

Neste morgen, da den gamle kvinnen kom tilbake, denne gang sammen med sin husband, begynte min far å kryssforhøre henne. Jeg ble sendt ut av leseværelset. Far var brysk, han snakket noen ganger sakte, andre ganger fortere, noen ganger mykt, andre ganger hissig. Jeg sto bak døren, men kunne ikke høre så mye. Jeg var redd for at far når som helst kunne tordne mot dem: «Slyngler, husk – ennå har Han ikke overlatt Sin verden til kaos!» og kaste dem ut slik han pleide å gjøre med dem som trosset loven. Men det gikk en time, og de to var fortsatt der inne. Den gamle mannen snakket sakte, med brusten stemme. Kvinnen bønnfalt. Stemmen hennes ble mykere og mykere. Jeg følte at hun var i ferd med å overtale min far. Hun hvisket

I synagogen. Tegning av Marc Chagall.

intime hemmeligheter til ham, slike som en mann ytterst sjelden får høre fra en kvinnes lepper, slike som nesten aldri blir drøftet i de tykke bindene i Responsa. Da mann og kone forlot leseværelset, så de lykkelige ut. Den gamle mannen tørket svetten fra ansiktet med lommeterklet. Kvinnens øyne glødet som på natten etter Jom Kippur, når man er viss på at bønnen om et lykkelig år er hørt...

I ukene som gikk mellom den dagen og bryllupet, var Krottsj-malnagaten fylt av måpende forundring. Folket delte seg i to leire. Saken ble diskutert overalt: hos grønnsakmannen og slakteren, ved fiskekummene i Janash' basar og fruktbodene bak torget; mellom lekfolket i synogogene og i de hassidiske lærehusene, hvor disiplene samlet seg for å berette om gjerningene til sine mirakel-rabbinere – og for å rakke ned på rivalene.

Men mest oppglødd var kvinnene. Den gamle konen så ut til å ha mistet all skam. Hun gikk rundt og roste sin husbonds brud opp til skyene, kjøpte presanger til «paret», beskjefteiget seg med bryllupsforberedelsene som om hun skulle være brudens mor. De andre kvinnene skjelte henne ut eller ynkete henne. «Måtte himmelen hjelpe oss – dette viser bare hvordan en gammel kone kan miste vettet!» Alle klamret seg til den samme forklaringen: Den gamle kvinnen var gal, og hennes husbond, den gamle synderen, ville kvitte seg med henne. Alle hånte henne, alle var rasende, alle var forvirrede. Alle stilte det samme spørsmålet: «Hvordan kan slikt skje?» Og det eneste svaret var: «Tja...»

Hadde det vært noen unge pøbler i nabolaget, ville de kanskje gått løs på det gamle paret eller på bruden, men naboene våre var fredelige mennesker. Gamlingen selv var en velmenende mann med hvitt skjegg og alderdommens milde øyne. Han fortsatte å komme i synagogen regelmessig. Han bandt lærstroppene på bønnenesene rundt armen med skjelvende hender. Ungguttene gjorde narr av ham, men han viste aldri sinne. Han førte ritualfrynsene på bønnesjalet til øynene. Han kysset bønnenesene man bærer på pannen, og så dem på armen. En jøde forblir en jøde, selv når det uvanlige hender ham. Sannheten var at han ikke hadde overtalt sin kone til dette. Tvert om, alt hadde vært hennes idé, betrodde han min far. Hun hadde rett og slett overveldet ham. Piken var fattig og foreldreløs. Den gamle konen gikk lykkelig omkring, håpefull, smilende. Øynene hennes lyste av en merkelig glede.

Samtidig som mann og kone forberedte seg på skilsmissen og det etterfølgende bryllup, kjøpte de et gravsted. De inviterte venner dit, til stedet for den evige hvile, og serverte kaker og brennevin. Alt var blandet sammen: liv, død, lyst, grenseløs lojalitet og kjærlighet. Den gamle kvinnen gjorde det kjent at når *hans* hustru skulle føde, ville hun, hans forhenværende kone, stelle barnet fordi den unge kvinnen måtte hjelpe til med å skaffe inntekter. Kvinner som hørte slike ord, freste: «Gud hjelpe oss. Måtte himmelen bevare oss! Måtte alle onde drømmer ramme dem!» Andre hevdet åpent at dette var djevelens gjerninger, Satan selv sto bak. Men det skjedde også noe annet. Selv om alle var helt og holdent imot bryllupet, ivret de for at det skulle finne sted så fort råd var. Hele gaten var smittet av en feber. Her spilte livet et drama mer spennende enn dem man leste om i avisene eller kunne se på et teater.

Skilsmissen ble ordnet i vårt hjem. To gamle mennesker som

hadde elsket hverandre høyt, ble nå skilt. Skriveren utferdiget dokumentet med sin gåsefjærpenne og tørket av blekket på kalletten. Innimellom mumlet han. Hans grønne øyne gnistret. Hvem vet? Kanskje tenkte han på sin egen «bedre halvdel»? Vitnene undertegnet. Den gamle mannen satt der, forvirret, med de buskete hvite brynene som slør foran øynene. Skjegget lå flatt mot brystet. Det var tydelig at han, hovedpersonen var like forundret som alle andre. Idéen var ikke blitt født i hans hode. Innimellom tok han seg en pris snus for å dempe motløsheten. Nå og da så han bort på sin kone, som satt på benken. Vanligvis var partene i en skilsmisse kledd hverdagslig, til og med litt lurvete, men den gamle kvinnen hadde pyntet seg med sin beste hatt og et tyrkisk sjal. Hun besvarte hans øyne med et strålende blikk. Det formelig gnistret av ild i øynene hennes. «*Mazel tov!* Se, jeg gjør alt for deg, for deg! Jeg ofrer meg for deg, jeg ofrer meg selv. Motta dette offer i nåde, min Herre og Mester. Kunne jeg bare, ville jeg blotte min strupe for Dødens sigd når han søker deg...»

Min mor travet utålmodig frem og tilbake ute på kjøkkenet. Parykken hennes var kommet på skjeve. En hissig flamme brant i øynene hennes. Jeg gikk inn på kjøkkenet og ba om noe å spise, men hun freste mot meg: «Kom deg ut! Kom deg ut! Ikke stjel noe fra grytene!»

Selv om jeg bare var en liten gutt og hennes egen sønn, – i det øyeblikket var jeg for henne bare et medlem av det foraktelige mannekjønn.

Jeg var der da den gamle kvinnen rakte ut sine rynkede hender, og den gamle mannen la skilsmissebrevet i dem. Deretter ga min far dem den vanlige rettleidingen: at kvinnen ikke kan gifte seg igjen umiddelbart, men må vente i tre måneder.

Den gamle med sine tannløse gummer begynte å le. For en idé? Hun skulle tenke på å gifte seg igjen?

Jeg husker ikke hvor mye senere det skjedde, men jeg vet at til sist fant også bryllupet sted i min fars lesevervelse. Under baldakinen sto en gammel mann og en staut ung kvinne. Fire menn holdt stengene til baldakinen. Far ga brud og brudgom en munnfull vin. Alle sa «*Mazel tov!*» og drakk brennevin med sukkerbrød. Deretter ble det servert et måltid i et annet rom. Kokingen og alle forberedelsene hadde den første konen tatt seg av. Folk sa at den gamle hadde fått sydd undertøy, underskjørt og bluser til bruden, for piken eide ikke skikkelige klær å ha på

Tegning: Raphael Soyer i Singers selbiografiske «Fortapt i Amerika», Aschehoug 1982.

seg. Det kom så mange gjester til måltidet at alle rommene våre var fulle og folk sto ute i oppgangen.

Det fortsatte å summe og surre i Krotsjmalnagaten en tid. Noen løp etter den gamle mannen og hans nye hustru og stirret på dem som om de skulle drevet med tryllekunst eller være kinesere med hårpisker, slike som kom til gaten vår nå og da for å selge papirblomster. Men etter en stund fant de seg andre ting å snakke om. Når alt kommer til alt – er det så uvanlig at en gammel kvinne mister vett og forstand? Eller at en gammel mann gifter seg med en kokke? Folk sa at den første konen allerede angret på det hun hadde gjort. Den nye konen fikk ingen barn. Den gamle mannen ble syk.

Jeg beklager, kjære leser, at jeg ikke kan berette om et dramatisk høydepunkt. Som alle andre mistet jeg også interessen til slutt. Jeg husker bare at den gamle mannen døde ikke så lenge etter brylluppet, og at begge kvinnene gråt ved begravelsen. Så utåndet også den gamle kvinnen på ett eller annet loftsrom. Heller ikke ilden i de onde lyster brenner evig.

Om mann og kone ble gjenforenet i Paradis til slutt, og om hun ble hans fotskammel der, det vet jeg ikke. Når du kommer dit selv – om etthundre og tyve år – spør etter den store leiegården der de bor, de tidligere innbyggerne i Krotsjmalnagaten.

– Vent et øyeblikk, jeg har bestemt noe annet

OM FRI VILJE

Etter min oppfatning krever både religion og litteratur, alt som er skapende, en tro på den frie vilje. Hvis forfatteren som setter seg ned for å skrive en fortelling ikke tror at han kan velge mellom en god setning og en dårlig, mellom det riktige uttrykk og det gale, kunne han ikke gjøre sitt arbeide. Fri vilje er for meg betingelsen for livet i seg selv.

Kabbala og alle religionene har aldri sluttet å tro på den frie vilje. En konsekvent gjennomført fatalisme finnes ikke, hverken i livet eller i kunsten. Og dette er grunnen til at frihet er så viktig. Hva er frihet? Frihet er fri vilje.

OM LIDELSENS PROBLEM

Hva er lidelse? Hvorfor lide? Hvis jeg hadde vært istand til å gi dere et svar på dette, ville jeg trolig hatt 4 milliarder tilhørere her. Mange dyr også. Jeg kan bare gi dere svaret fra Kabbala, kabbalistene har selvfølgelig grublet over dette spørsmål.

Hvis det finnes en gud, en barmhjertighetens gud, en lysets gud, en visdommens gud, hvorfor er det nødvendig for ham at så mange mennesker, så mange dyr skal lide og dø i lidelse? Deres svar er: Gud har gitt oss en gave, som er den største i universet. Ingen andre skapninger, ikke engang englene, har fått en slik gave: Den frie vilje. Gud har selvfølgelig fri vilje, og han har overført denne makt til oss, men vi må betale en pris for den.

Sammendrag av Isaac Bashevis Singers svar fra samtalen på Acems kulturseminar 25. august 1985. Redigert og oversatt av Viktor Roddvik.

Får du en storslått gave verdt 100.000 dollar, vet du at giveren venter seg noe igjen, at du må betale en pris for den. På dette område er ikke den allmektige noe unntak. Han har gitt oss en stor gave. Vi må betale for den med lidelse. I livet måler vi alltid lidelse mot glede. La oss si – hvis noen tilbyr deg en jobb, kan du tenke at dette arbeide kan påføre deg en viss lidelse og vanskeligheter, men også gi deg penger og tilfredsstillelse. Du måler og vurderer hva som vil veie tyngst – og tar din beslutning.

Jeg sier ofte til meg selv at det meste av menneskenes lidelser ikke kommer fra Gud – skjønt noe kommer også fra naturen, fra Gud, – men de verste lidelser kommer fra andre mennesker, de som starter forferdelige kriger, hensiktsløse revolusjoner osv. Dette er svaret som Kabbala gir til våre spørsmål om lidelse. Vi har fått en stor gave, og ofte bruker vi den ikke til vårt eget beste, men til å påføre andre mennesker og dyr lidelse. Selvfølgelig er ikke dette noe fullstendig svar på vårt spørsmål. For et menneske som virkelig lider, finnes det intet endegyldig svar på spørsmålet om hvorfor det må lide. Slik vil det alltid være. Men dette er i det minste det svar som kabbalisten og andre mystikere gir på lidelsens problem.

OM MODERNE FILOSOFI

Selvfølgelig var mange av filosofene store mystikere, også noen av dem som kalte seg rasjonalister var det. Men en mann som Wittgenstein trodde virkelig at ved definisjoner, ved å bruke det rette slags språk, ved å bruke de riktige ord, kan vi nå erkjennelse av universet. Denne type filosofi har etter min oppfatning lukket seg til mer enn den skulle. Kunstneren derimot, og da mener jeg kunstneren som forsøker å være klar, ikke han som gjør sitt beste for å være tåkete, nærmer seg spørsmålene om godt og ondt, lidelse og glede, hedonisme og askese, langt bedre enn den moderne filosofi.

For å gi et utfyllende svar, måtte jeg kjenne alle de moderne filosofer. Det gjør jeg ikke. Men jeg oppfatter det slik at den kunstneren som bruker hele rikdommen av sine instinkter, står metafysikken nærmere enn den moderne filosofen, som er helt og holdent rasjonalist og fanget av ord og formuleringer.

OM SITT EGET SKAPENDE ARBEIDE

Det er mange fortredeligheter i en kunstners liv, også i mitt. Ofte vet jeg ikke hvordan avslutte en fortelling, noen ganger

heller ikke hvordan jeg skal begynne den. En mengde av mine utkast havner i papirkurven. Jeg regner papirkurven som min beste venn. Den har reddet meg fra mange vanskeligheter!

Hvis jeg måler glede og lidelse ved å skrive, vil jeg si at til syvende og sist er gleden større enn lidelsen, belønningen større enn straffen.

Det er en kamp hver dag. Hvis en forfatter tror at fordi han har skrevet fem eller seks gode bøker vil den syvende også bli god, narrer han seg selv. Han må slåss hver dag på nytt i hver setning, passe seg for fallgruver som lurer.

Men dette er en meningsfylt kamp for meg, for alle mennesker av mitt slag, egentlig for alle uansett. Hvis man har bestemt seg for å finne trøst i denne prosessen, må man være villig til å kjempe denne kampen hele tiden. Det finnes ingen øyeblikk hvor du kan si til deg selv – nå kan du hvile. Det kan du aldri.

Det er en farlig vei, men jeg har nå valgt den – uten tanke på hvor problematisk den er for meg. Og jeg er glad for at det er mange lik meg, som er villige til å betale denne pris.

OM GUD

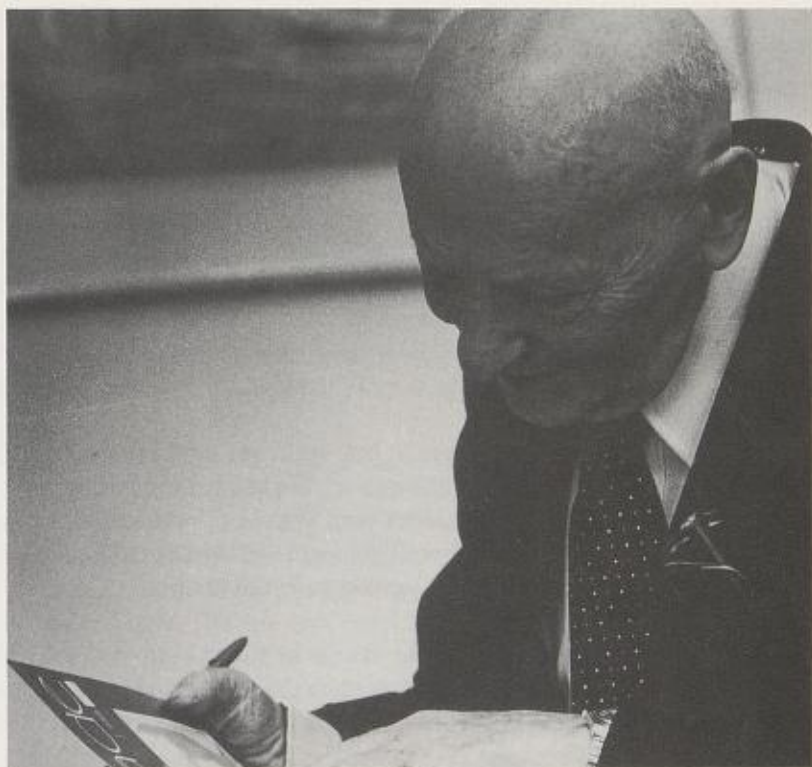
Jeg er blitt oppdratt til å tro, ikke bare at Gud eksisterer, men også på Hans forsyn. Jeg har fortsatt denne tro, som selv mange ortodokse mennesker benekter, at Gud har omsorg for hver mann, hver kvinne, hver skapning, elefant eller endog flue. Spinoza hevder i sin *Etikk* at hvis noen sier at Gud ikke eksisterer, må han vise at det finnes en kraft som er sterkere. I dette henseende er jeg selvfølgelig enig med Spinoza.

Siden vår definisjon av Gud er at Gud er alt, hvert stykke metall og all slags ånd, måtte vi stå overfor noe som var mektigere enn all materie og all ånd for å overvinne Guds makt. Dette er ikke bare et jødisk synspunkt, det finnes hos mange filosofer og religiøse tenkere.

Ideen at det har vært en slags katastrofe i universet som har gjort ende på Guds makt, er for meg fullstendig, – jeg vil ikke si nonsens – men noe jeg ikke kan tro på. For denne makt måtte være sterkere enn Gud, sterkere enn all materie, sterkere enn all ånd – og hva slags Gud er det?

De som tror at The Big Bang skapte universet, tror egentlig at før universet blir skapt, fantes det en bombe så sterk, så fylt av eksplosiver at den ikke bare kunne ødelegge det som fantes da, men også skape mennesket, dyrene, plantene og alt.

Det er mer nærliggende for meg å tro at det fantes en plan for

Isaac Bashevis Singer på Skaugumåsen: Kanskje har Gud trukket seg tilbake for en tid og bestemt at kausaliteten skal styre en stund. (Foto: Einar Jenssen).

skapelsen, et intellekt som hadde en plan og en kraft som kunne gjøre det, – enn å tro at en kosmisk bombe har skapt alt. Så langt jeg har erfart har ingen bombe noen gang skapt noe som helst, bortsett fra stor ulykke og masse vanskeligheter.

Jeg tror ikke at Gud er død eller har vært utsatt for en ulykke og derfor sluttet å fungere. Jeg tror han fortsatt er i virksomhet i dette øyeblikk, og når jeg selv er i vanskeligheter, ber jeg til Gud. Og siden jeg nesten alltid har trøbbel, ber jeg nesten hele tiden.

Jeg er ikke 100% sikker på at Gud lytter til mine bønner eller at han bryr seg om å lytte. Kanskje har han trukket seg tilbake for en stund og bestemt at kausaliteten skal styre universet – eller bare jorden – imens. Han vil ikke blande seg inn. Men uansett hva han gjør, tror jeg han vet hva han holder på med. Han har kraft til å forandre alt hvis han ønsker. Det er grunnen til at jeg tror også på mirakler, fordi hvis Gud har hatt makt til å

skape kausalitet, kan han også si til kausaliteten: «Vent et øyeblikk, jeg har bestemt noe annet».

De menneskene som studerer religion, f.eks. Det Gamle Testamentet, religion i India, kristendommen – vet at alle religionene tilber Gud og de elsker ham og forkynner kjærlighet. Men det er også et element av opprør i alle religioner. Vi gjør alltid opprør mot dem vi elsker. Men jeg vil ikke være enig i at opprør er religionenes essens. Jeg vil si det slik at vi gjør opprør i våre svake øyeblikk, ikke i våre sterke. Når vi føler oss sterke og tanken er klar, skjønner vi at vi er for små til å gjøre opprør mot det høyeste og det største.

OM GOD KUNST

Ingen forfatter, ingen kunstner bør sette seg ned og forsøke å gjøre sin kunst «god» i betydningen at den skal tjene menneskheten. Store kunstnere har aldri satt seg ned i den hensikt å skrive en roman eller en fortelling som vil hjelpe mennesker direkte, gjøre dem bedre. Når kunstnere forsøker dette, feiler de alltid.

Den gamle Tolstoj ble en brennende kristen. Han begynte å fordømme all kunst. Han hevdet at hans *Anna Karenina* og *Krig og fred* ikke var verdifulle fordi de ikke forsøkte å gjøre leseren til et bedre menneske.

Jeg vil si det slik: Hvis du er trofast mot kunsten i seg selv, ikke mot dine idealer, sender du ut bedre budskap enn de forfatterne som setter seg ned for å forkynne. Jeg sa engang at moderne litteratur har mistet meget ved å prøve så sterkt å bringe ut budskap. Jeg sa at hvis alle budskap forsvant, og de ti bud fortsatt sto igjen, ville vi ha igjen mer enn nok budskap for de neste ti tusen år.

Selv om jeg er for det gode, ikke for det onde, setter jeg meg aldri ned for å bekjempe det onde eller å skape bedre mennesker. Det overlater jeg til profetene, de som beskjeftiger seg med slikt. For meg er det slik at hvis jeg har en god historie, et godt tema for en historie, har jeg allerede nådd mitt mål. Den risiko jeg tar, er ikke at leseren som leser min fortelling skal bli et dårlig menneske, men at fortellingen blir dårlig. Jeg er mer redd for dette enn for å gjøre skade på leseren. Jeg kan ikke tenke med at det finnes noen kriminell som har drept eller voldtatt noen fordi han har lest en av mine fortellinger.

Jeg er opptatt av dette: Er min beskrivelse sann fra en kunstnerisk synsvinkel, eller er den falsk? Har jeg beskrevet et men-

neske slik at leseren vil se ham for seg som en virkelig karakter med individualitet, eller er det en konstruksjon? På samme måte som en byggmester er interessert i at huset skal bli et godt og vakkert hus, er jeg interessert i at mine ord skal være gode. Jeg tror at jeg hverken kan gjøre stor skade ved å skrive en fortelling om f.eks. et dårlig menneske, eller særlig godt ved å skrive om en helgen. Jeg har gjort meg opp den mening at mine ord ikke har moralsk verdi, men kunstnerisk. Hvorvidt det er moral eller umoral i dem, vil vise seg senere. De vil neppe gjøre så stor skade eller så mye godt som enkelte tror. Mange hjelpeløst skrevne flyveblader har etter min oppfatning gjort langt større skade enn kunsten noensinne vil komme til å gjøre.

OM JIDDISK

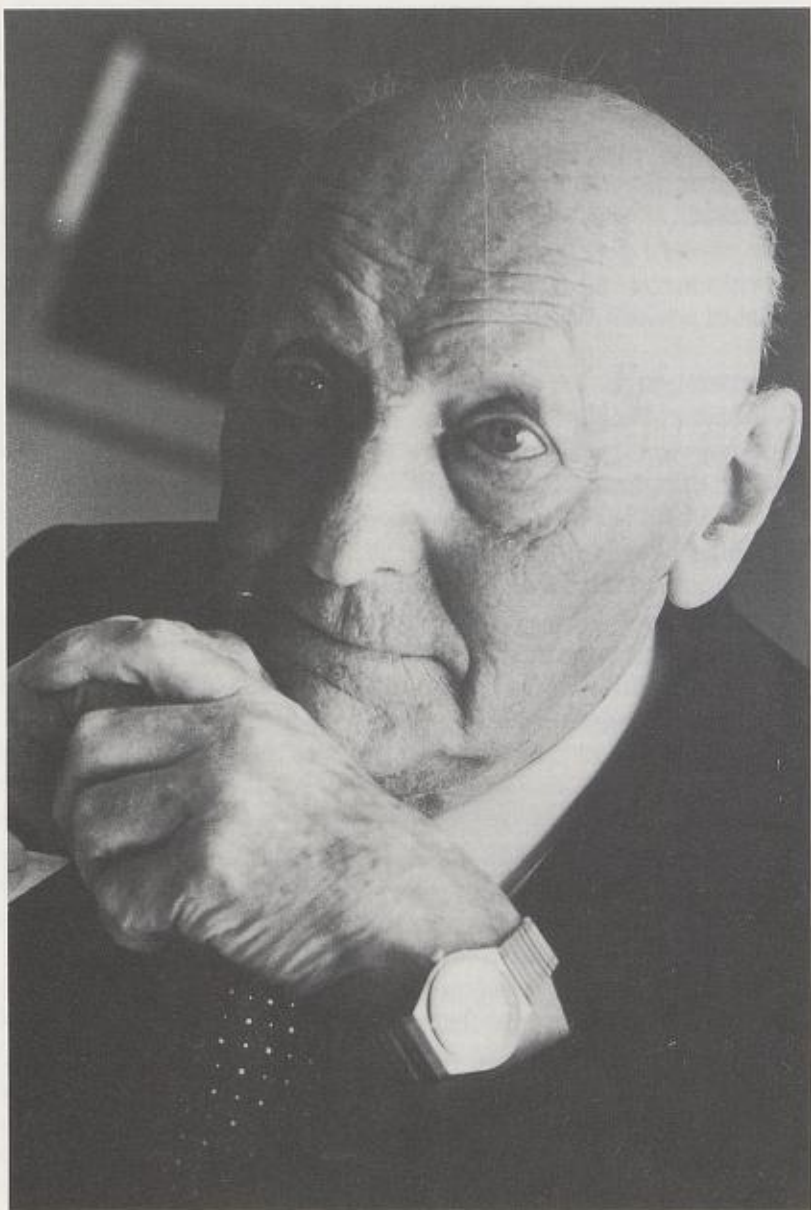
Jiddisk har vært i store vanskeligheter i de siste 500 år, og jeg håper og tror språket vil være i vanskeligheter også de neste 1000 år. Grunnen til det er at et medium for kultur aldri kan dø. Ingen stor kultur som har gjort noe for mennesker, har forsvunnet helt. Siden jiddisk har vært et slikt medium, har det aldri forsvunnet. Vi vet at det arameiske språk, som ble talt for 3000 år siden ikke er blitt borte. Når dere leser Det Nye Testamentet, vet dere at Jesus talte arameisk, osv. Med andre ord føler jeg at jiddisk vil forbli – om ikke som et talt språk, så i det minste som et språk, et medium som har skapt noe menneskeheten ikke vil kunne glemme.

OM SKJEBNE

Kausaliteten er bare en maske på skjebnens ansikt. Siden jeg kaller meg et religiøst menneske, tror jeg på skjebnen. Ikke bare nekter jeg for at kosmos er oppstått på grunn av en kosmisk ulykke. Jeg tror også at selv i våre egne, små liv er det skjebne. Med andre ord, til tross for at vi har fått fri vilje, har også skjebnen sitt å si for våre liv.

Tro på skjebnen lammer oss ikke. Det er heller ikke slik at vi ikke kan gjøre noe, for skjebnen i seg selv vil at vi skal foreta oss noe. Hvis jeg skulle sette meg ned for å arbeide med en roman – ville jeg da skrive det som faller meg inn, og så sørger skjebnen for at romanen blir god? Jeg vet at det ikke er slik. Selv om skjebnen kunne skrive, ville den ikke sette seg ned og skrive en roman for meg, bare fordi jeg vil det.

Jeg må arbeide hardt og file på hvert ord og hver setning. Slik er det også i vårt dagligliv. Uansett hva vi forsøker å få til, vi må

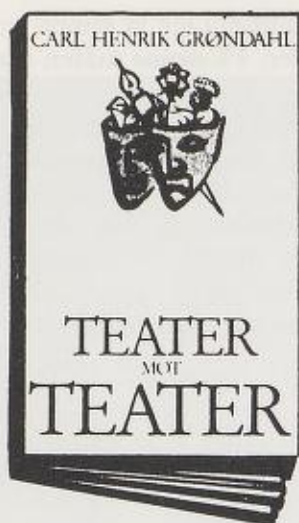

Selv om skjebnen kunne skrive, ville den ikke sette seg ned og skrive en roman for meg. (Foto: Einar Jenssen).

gjøre vårt ytterste. Samtidig må vi kunne tro at det finnes hjelp å få hos høyere makter. På denne måten fungere jeg, og mange andre, tror jeg.

Hvis du har valgt deg en hustru og giftet deg med henne, er det ditt valg. Du kan ikke si at skjebnen presset deg til å gifte deg med henne. Allikevel kan du ha en følelse når du møter denne kvinne – måten det skjedde på – at skjebnen hadde en finger med i spillet. Når jeg hevder at kausaliteten er en maske på skjebnens ansikt, mener jeg at skjebnen ikke ønsker å vise seg hele tiden. Den skjuler seg, men den er der.

NY BOK

Hva ønsker vi å møte når vi setter oss inn i teatersalens mørke? Pirrende skjebner, Dagsrevyen tværet ut til en helaften med applaus, bilder som forstørrer vår virkelighet? Med utgangspunkt i utviklingen i norsk teater de siste ti år drøfter Carl Henrik Grøndahl i denne boken ulike teaterroller, kunst og erkjennelse. Han peker på mediakulturens sterke innflytelse i vår samtid. I en avsluttende runde med djevelens advokat spør han om de stadige teaterkriser er uttrykk for at teatret har mistet sin berettigelse. «Teater mot teater» er bidrag til en teatertenkning vi ikke møter for ofte i vårt kulturliv. Boken vil interessere alle som er opptatt av kunst og kulturpolitiske spørsmål.

«Carl Henrik Grøndahl har gjort en imponerende jobb ved å sette seg og tenke teater og dra opp alle de sentrale problemstillingene ...det rene nybrottsarbeid.»

Aftenposten 25.11.85

«...bør være obligatorisk lesning for teaterinteresserte.»

Dagbladet 18.11.85

Carl Henrik Grøndahl var teaterkritiker i Aftenposten i seks år med ukentlig teaterspalte. Fra 1984 er han kultureddaktør i NRK Radio Program 2.

Pris kr. 115,-. Bestillingsslipp se side 95.

Boken er den første i Dyade Forlags Deltaserie med bøker om kunst, kulturbrytninger og samfunnsspørsmål. Redaksjonskomite for serien er professor dr. juris. Ole Gjems-Onstad, programredaktør Carl Henrik Grøndahl, pharm. dr. Margareta Hammarlund Udenæs, lege og psykolog Are Holen.

Problem eller mysterium?

*Noen tanker om Isaac
Bashevis Singers forfatterskap*

Av Carl Henrik Grøndahl

På toget inn til Warszawa fra en liten jiddisk *shtetl* i 1923. Den 19 år gamle rabbinerstudenten Isaac Bashevis Singer har brutt opp fra sitt miljø. Han har bestemt seg for å forlate det middelalderske, isolerte jødiske samfunn han er vokst opp i. Han vil forsøke å livberge seg som korrekturleser i et lite jødisk tidsskrift i Warszawa. Sammen med ham på tredje klasse sitter en flokk fattige jøder som reiser med sine bylter, sekker og kasser. En pøbelgjeng av polsk ungdom har slengt seg med. De begynner å herje med jødene, skyver dem bort fra benkene, river parykken av en eldre kvinne, tramper på sekkene deres og tvinger dem til å synge en sang som priser sabbatens komme. Den lille rådnhårete 19-åringen står forskremt i et hjørne. Han ser mer enn bare jødeforfølgelsen. Han vet at jødiske ungdommer i Russland piner og myrder uskyldige mennesker i revolusjonens navn, ofte sine egne jødiske brødre. For en del unge mennesker i den landsbyen han var reist fra, hadde det vært nok å lese noen flyveblader. Mer skulle det ikke til før de begynte å opptre som potensielle mordere. De ville henge alle dem som mente noe annet om liv og virkelighet. En hel del av disse ungdommene omkom flere år senere i Stalins slaveleire.

18 år senere: SS-soldater klipper skjegget av en gammel jøde. Ydmykelsen før mordet.

Dette forteller han om i den selvbiografiske boken *A Little Boy in Search of God*:

Jeg visste utmerket godt at det jeg så nå, var fundamentalt i menneskenes historie. I dag plaget polakkene jødene, i går plaget russerne og tyskerne polakkene. Hver historiebok var en beretning om mord, tortur og urett. Hver avis var gjennomtrukket av blod og skjendsel.

Helt til den natten på toget hadde han ofte fantasert om å frelse menneskeheten, «men det ble åpenbart for meg da at

menneskeheten ikke fortjente noen frelse. Noe slikt ville rent ut sagt være en forbrytelse.» I 19-åringen er det altså ikke stoff til en revolusjonær. Derimot har han åpenbart anlegg for å bli en misantrop av dimensjoner:

Mennesket var et udyr som myrdet, herjet og pinte, ikke bare andre arter, men også seg selv. Andres smerte var deres glede, andres ydmykelser deres herlighet. I Tora står det at Gud angret på at han skapte mennesket. Adams sønn myrdet sin bror. Ti generasjoner senere utløste Gud den store flommen, fordi verden var blitt fordervet. Det finnes ingen bok som så åpent og klart forteller sannheten om mennesket og dets natur som Skriften. Selv de såkalt gode menneskene er onde. Gårsdagens martyrer blir ofte dagens tyranner. Mennesket som art fortjener alle de piskeslag det får.

En 19-åring med denne livsholdningen har naturlig nok ikke mange grunner til å holde seg i live:

De to mest pessimistiske filosofene jeg hadde lest, Schopenhauer og von Hartmann, fordømte begge selvmord, men akkurat da visste jeg at det fantes bare en eneste ekte og sann protest mot livets gru, og det var å kyle Guds gave tilbake til ham. Det var fullt ut tenkelig at om jeg hadde hatt en revolver eller gift på meg den gangen, ville jeg tatt livet av meg.

Dette er altså noe av det livsgrunnlag han startet med, Nobelspris-vinneren Isaac Bashevis Singer. Misantropen lever sannsynligvis i ham fortsatt. I romanen *Trollmannen fra Lublin* forteller han om magikeren Jasha som ender med å mure seg inne for å beskytte seg mot sine egne lidenskaper og mot andre mennesker. Tendensen kjenner Singer fra seg selv. Da han kom til USA i 1935, var det en del av ham som sa: «Hold deg borte fra andre mennesker. Lås deg inne og lev som misantrop.»

Derfor er kanskje det mest forunderlige med Singers forfatterskap at dette møte med brutaliteten og disse misantropiske trekk man antar lett kunne utvikle seg til forakt, til bitterhet, et slags hat – de preger overhodet ikke hans diktning. Vel er det ikke lystig og lett det liv han forteller om i sine noveller og romaner. Den virkelighet han skaper, er farlig. Den har avgrunner. Det kan være vanskelig å se at hans skikkelser har noen valg når de raser ned i dem. Han er blitt kritisert for å være

Bødlenes navn har skiftet gjennom historien. De har hett korstogsfarere, inkvisisjon, Luther, Chmielnitskij, Hitler, Stalin. Hvem skal man anklage?

pessimist og ikke minst determinist. Men han tror – i prinsippet – på den frie vilje, og det noen kaller pessimisme, kaller han realisme. I den lille verden, der mennesker styrer mennesker, er han pessimist, sier han. Men i den store verden, der Gud styrer Universet, der er han optimist. Kanskje blir han oppfattet som pessimist fordi han ikke forkynner, ikke tror på den store forandring. Men derfor er han også blottet for moralistens hissig-het. Frelsesbehovene gjorde han seg altså grundig ferdig med på en togreise i 1923.

Hvorfor er han ikke blitt misantrop? Etter alt å dømme er det for mye medfølelse i ham til den avstand som ligger i forakten; for mye medlidelse – og fremfor alt for mye lun, stille, humørfylt undring over det han ser. Han er ikke opptatt av forklaringen, ideologien, frontlinjene. Han er opptatt av menneskene og våre

lidenskaper – alt det som driver oss til å gjøre det vi ikke skulle gjort. Mennesket er en kampplass for tilværelsens krefter. Hvis Singers forfatterskap er et prosjekt, består det i å undersøke de uløselige motsetninger, det utrolig kompliserte og gåtefulle menneskeliv og holde det frem for oss mens han lunt rister på hodet i en blanding av stille latter og redd fortvilelse. Å anklage mennesker ligger ikke for ham, som han selv sier.

Dette er i seg selv et bemerkelsesverdig trekk. Etter 1945 skulle man tro at anklagene ville vært selve fundamentet i hans diktning. Den kultur han vokste opp med i Polen, – barndom, slektninger, venner – ble borte i nazistenes gasskamre. Men ikke i noen av hans verk har jeg funnet forbitrelsen, anklagene. Og hvem skulle han rettet dem mot? Hitler? Systemene? Ideologiene? Bødlenes navn har skiftet gjennom historien. De har hett korstogsfarere, inkvisisjonen, Chmielnitskij, Luther, Stalin, Hitler. Og da har vi bare nevnt ytterst få av dem som gikk løs på jøder. Alle folk av alle hudfarger har frembrakt folkemordere. Disse bødlene har satt forskjellige navn på sine motiver. Men handlingene, de er de samme – med samme bestialitet. Hvem skal man da anklage? Hvilket system? Hvilke mennesker? Den eneste man kan rette anklagene mot, er den som skapte bødlene og deres gjerninger. Gud. Det er da også han som svært ofte får gjennomgå i Singers forfatterskap. Denne dialogen fra novellen «The Briefcase» i samlingen *A Crown of Feathers* gjenfinnes i ulike versjoner overalt i hans diktning. Handlingen foregår i USA etter annen verdenskrig. Novellens jeg, en forfatter som har mye til felles med Singer selv, treffer en kvinne som brøler til ham:

– Hvor er den Gud du skriver om? Han er en morder, ikke en Gud. Hvis jeg hadde makt, skulle jeg henge alle som babler om Ham. (...) Hvorfor skapte Han verden? Svar meg på det. Han er ingen Gud. Han er en djevel. Han er en Hitler også – og det er den skjære sannhet –

– Hold kjeft!

– Jasså, du er blitt from, hva? Du er redd for blasfemiene mine? Han satt i Sin syvende himmel og så at barn ble dradd avgårde til gasskamrene. Englene sang sine lovsanger og Han badet i himmelsk herlighet. Gi meg flasken.

For Isaac Bashevis Singer er Gud og hans hensikt med å skape denne verden, selve gåten. At verden er slik den er, må han

Jødiske barn i en shtetl i østlige Polen i 1938: Et blekkeskuffe velter, og blekket skriver meterlange ruller med visdom – av seg selv?

akseptere. I den selvbiografiske boken *Lost in America* møter han dette spørsmålet: «Mener du at menneskene alltid vil hate hverandre og føre kriger, og at det aldri blir fred?» Han svarer: «Det er fullt mulig.» «Og du kan leve med den tanken?» Singers svar er karakteristisk: «Har jeg noe valg?» Han nekter å tro at universet skyldes en kosmisk tilfeldighet. Det må stå en vilje bak. Han siterer sin far, rabbineren: «Verden er blitt til av seg selv?» fnyser faren. «Nettopp. Et blekkhus velter og blekket skriver meterlange ruller med visdom – av seg selv.» Når Singer ikke er misantrop, ligger kanskje den vesentligste årsak i at han ikke godtar det meningsløse. Han betegner seg som en religiøs forfatter:

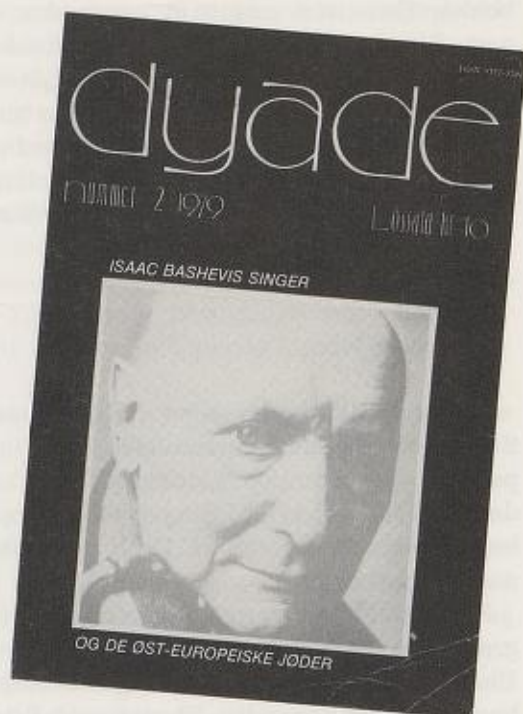
Det jeg forsøker å si, henger mer eller mindre sammen med min overbevisning om at denne verden og det liv vi kjenner – det er ikke alt. Det er en sjel og det er en Gud, og det er kanskje et liv etter døden. Jeg kommer alltid tilbake til disse religiøse sammenhenger, selv om jeg ikke er religiøs hva det dogmatiske angår. Den institusjonaliserte religions regler overholder jeg ikke, men de grunnleggende religiøse sannheter kommer jeg aldri bort fra, og jeg blir aldri ferdig med å gruble over dem. Jeg tror vårt eneste håp ligger i sjelen og ikke i det fysiske. I denne forstand seg jeg på meg selv som en religiøs forfatter.

Etter min oppfatning er en grunnleggende akseptering det som fremfor noe preger hans diktning: Slik er tilværelsen. Den burde ikke være slik, men ingen løsningsforsøk har gjort den bedre. Snarere tvert om. Enhver forståelsesform vi setter mellom oss selv og tilværelsen, mellom oss selv og skaperverket, fremkaller demoner. Hvorfor det er slik? Du kan godt gi meg forklaringer på lidelsen og brutaliteten, men de tilfredsstillende bare intellektet. Sannheten finner vi aldri, sier Singer. Men det gjør oss godt å søke etter den.

II Dette er hans utgangspunkt

Første gang jeg så Isaac Bashevis Singer var i desember 1978. Jeg oppholdt meg i Stockholm som utsendt journalist for Aftenposten da han kom dit for å motta Nobelprisen. Det var ikke tilfeldig at jeg ville reise dit. Den torsdagen i oktober 1978 sekretæren i Svenska Akademin kunngjorde at årets Nobelpris i litteratur var tildelt Singer, var jeg i lokalet for å lage en reportasje om Nobel-prisen og Svenska Akademin. En time etter at redaksjonen i Oslo hadde fått meldingen, fikk jeg telefon tilbake. Det hadde ikke lyktes å få tak i noen som kjente hans forfatterskap tilstrekkelig til å skrive om ham. Ettersom jeg oppholdt meg midt blant kildene, kunne ikke jeg? Det var fem timer til deadline. Jeg hadde hørt navnet hans før, men aldri lest noe av ham.

Det er slike oppdrag man bare kan gi journalister – og som bare journalister er forfengelige og ukritiske nok til å ta på seg. Jeg rakk jo ikke å lese noe *av* ham. Jeg nileste *om* ham. Allerede da begynte det å svinge. Omsider var artikkelen lest inn på diktafon. Jeg begynte å lese Singer. Da var det gjort. Gjennom hans diktning går det stier inn til et ufattelig rikt univers. Til en mangfoldig jødisk kultur med livsløsninger som setter våre egne i relieff. Til en religiøsitet som hverken er en fornærmelse mot intellektet – slik norsk frikirkelig kristendom er, eller mot følelsene – slik norsk statskristendom er. Til enkeltskjebner og til historiske linjer. Før fem måneder er gått, hadde jeg vært igjenom det aller meste han hadde gitt ut på engelsk. Temaene han dveler ved i sine bøker, hele grunntonen i hans forfatterskap – for oss som arbeidet med psykologiske, menneskelige og eksistensielle spørsmål i Acem – først og fremst gjennom utviklingen av Acem-meditasjon – kjentes slektskapet nært. Derfor gikk vi igang med å skrive et nummer av tidsskrifter DYADE om ham. Vi mente han representerte holdninger og innsikter det var viktig å formidle i norsk kulturdebatt. Naturlig nok ville jeg til Stockholm for å se denne mannen. Jeg kunne tenke meg å være med på å gjøre ham til både kult-figur og litterær guru og dessmere.

– Vi hadde blåøyd regnet med at vårt innkast om Singer bare ville være det første av mange.

Så dukker han opp. En liten, blankskallet skikkelse, nesten litt uunseelig. Nærmest bortkommen. Yngling og olding på samme tid. Dette er ingen lederskikkelse, intet dominerende midtpunkt. Dette er en mann som er «lost», som han selv sier. «Lost in America, lost anywhere, lost forever.» Dette er en anakronisme som skriver om en tapt tid på et døende språk, jiddisk. En forfatter som ikke eksperimenterer med form, som ikke skaper noe nytt, men omgir seg med svært enkle litterære teorier. Attpåtil har han – så sier han i hvert fall – overhodet ingen tro på at hans forfatterskap skal forandre noe som helst. Et mindre egnet guru-emne kan man altså vanskelig tenke seg. Men møtet med ham slipper ikke så lett. Han er bærer av noe annet.

Tre år senere blir jeg såvidt litt personlig kjent med ham. Jeg tilbringer noen dager sammen med ham i Stockholm for å lage et videointervju for Bokklubben Bra Böcker. Og plutselig synes jeg jeg forstår litt av denne mannen. Han tilbringer mange timer i

bokhandlene, tett omgitt av mennesker som vil ha bøkene signert. Blir han ikke sliten? Nei, overhodet ikke. Han nyter det. Sjelden har jeg fornemmet slik hengivenhet fra lesere mot en forfatter. Både i Oslo og i Stockholm møter han langt mer enn den sedvanlige nysgjerrighet og ærbødighet enhver Nobelprisvinner i en bokhandel blir omgitt av. Han omslutes av en slags takknemlighet. Og hvorfor skulle han ikke nyte det?

Når vi snakker om jøder i forbindelse med Isaac Bashevis Singer, er det ikke de assimilerte jøder vi kjenner fra Vest-Europa, men en kultur som i stor grad holdt seg adskilt fra folkene i det land, de bodde i. Singer vokste opp midt i Warszawa i begynnelsen av århundret. Det var utenkelig at han skulle hatt polske lekekamerater.

Etter middelalderens jødeforfølgelser i Syd-Europa dro store grupper nordover og slo seg ned i det som idag er Polen og Ukraina. De bygget opp sine egne landsbyer, *shtetler*, ut fra de lover deres kultur satte. Et visst antall jøder samlet forutsetter en synagoge, et ritualbad, et studiehus. Så følger fattighuset og ritualslakteren. Mange levde i fattigdom, men noen av jødene ble velstående, særlig de som forvaltet adelens eiendommer. For dem endte 30-årskrigen med blodbad. I 1648 gjorde kosakkene under ledelse av Bogdan Chmielnitskij opprør mot de polske undertrykkerne. Hans navn går ofte igjen i Singers verker. I vanlige historiebøker er han omtalt som kosakkenes frihetshelt. For jødene var han en hitler. De kamper han ledet, gikk særlig ut over jødene. I løpet av halvannet år var over 100 000 av dem drept, en femtedel. Singer behandler denne del av jødene historie i to av sine romaner. Men betegnende nok er det ikke selve krigshandlingene, brutaliteten som opptar ham. I *Satan i Goraj*, den første roman han skrev og den eneste han skrev mens han ennå bodde i Polen, er det følgene av bestialiteten han undersøker: De overlevendes behov for å finne en forklaring, deres trosbehov som etterhvert utvikler seg til en Messias-lengsel og knefall for falske profeter. Dette knefall skadet jødene nesten like meget som kosakkenes massakre hadde gjort, for det førte til oppløsning av lover og ritualer som beskyttet individene og kulturen. I den andre romanen fra denne tiden, *Slaven*, er det

også bare etterdønningene vi møter: Kosakkene har solgt Jakob som slave til primitive polske bønder.

Men tross disse utladninger av forfølgelse og Messias-galskap er selve grunnlaget for den jødiske kultur i Polen etter alt å dømme stabilt. Jødene lever som de har gjort i sin diaspora i mer enn 2000 år i en slags ghetto. Så, etter 1863 begynner forandringene å skje, svært dramatiske forandringer. Resultatet av dem er at den jødiske kultur forsvinner fra Polen 80 år senere.

Singer beskriver denne perioden i sine tre slektsromaner *The Manor*, *The Estate*, og *The Family Moskat*, en serie som etter manges mening ikke står tilbake for Thomas Manns *Huset Budenbrook*.

I 1863 gjør polakkene opprør mot de russiske herrer. *The Manor* begynner med at en polsk adelsmann føres til Sibir i lenker. Det gir åpning for en foretaksom jøde. Han blir en av industrireisene i Polen. Etter 1863 – med føydalsystemets sammenbrudd og økende urbanisering – får altså jødene helt andre muligheter til å delta i samfunnet. Men denne kontakt med omverdenen fører til svære motsetninger – mellom jøder og ikke-jøder, men fremfor alt mellom ulike grupper av jøder. Singer ble født i 1904 idet disse brytninger nærmer seg det mest intense. Her må det rekke med noen stikkord: Sionismen er nettopp oppstått. Mange jøder går intenst inn for å opprette egen stat i Palestina. De blir motarbeidet av jøder som er svært aktive i det revolusjonære arbeid i Russland. Jøder har, ifølge Singer, stor sans for revolusjoner. Trotski var som kjent jøde. Jøder blir sosialister av alle avskygninger – og derfor intenst opptatt av å bekjempe hverandre. De er anarkister, nihilister. Mange avsverger sin jødedom og går inn for full assimilering. Noen holder strengt fast på det ortodokse, nekter å lære seg polsk og ta del i den virkelighet ikke-jøder skaper. Singers far, rabbineren Pinchos Menachem Mendel Singer er en av dem.

Han er etter vår oppfatning fullstendig livsfjern, mer opptatt av studiene enn av livet. Han blir aldri offisiell rabbiner, kvalifisert for et embede. Grunnen er at han aldri fullfører den verdslige handling det er å avlegge eksamen i russisk. Det krevet Polens russiske hersker av de rabbinere som skulle utføre offisielle handlinger som velser og skilsmisser. Følgelig tilbringer han sitt liv på lite attraktive småsteder eller i fattigstrøkene i

STILL HETENS PSYKIO LOGI

En bok om Acem-meditasjon

Red. Are Holen

DYADE FORLAG

Stillhetens psykologi tar for seg Acem-meditasjonens virkningsmekanismer og resultater ved regelmessig praktisering.

Et kapittel ser på meditasjonens plass i vår kultur.

Boken er skrevet av erfarne kursledere i Acem. Hittil er den solgt i over 20 000 eksemplarer etter at den kom første gang i 1976.

Stillhetens psykologi er oversatt til svensk og dansk. Om den svenske utgaven skriver en anmelder i Aftonbladet at det «är en saklig, troverdig skriven bok som genast ger en lust att börja meditera».

Boken kan bestilles ved å sende inn slippen på side 104 eller ved henvendelse til Dyade Forlag, Postboks 6721, St. Olavs plass, Oslo 1, tlf. 02-20 29 59.

Stillhetens psykologi
5. utgave
Red. Are Holen
Dyade forlag.

NA
23.000

Warszawa. Isaacs barndom var utvilsomt preget av ram fattigdom.

Han beskriver den i boken *In My Father's Court*, en uhyre interessant skildring av en tid, et miljø, en kultur og en livssøken:

Det er isnende vinter og sabbatsaften i Krochmalnagaten. Rabbineren sitter i sin lavloftede stue sammen med noen trosfeller. Plutselig går døren opp. Et kaldt gufs feier inn fra gaten utenfor. Bak farens stol står den åtte år gamle Isaac. Han lytter så ofte han kan. Den som kommer inn i rommet, er en eldre jøde, fillete kledd. Istappene henger i det svære skjegget hans.

– Rabbi, sier han, jeg vil gjerne spørre deg om noe.

– Værsågod. Bare spør.

Til rabbineren kommer alle med sin tro og tvil og alskens spørsmål om de religiøse lover som skal regulere deres liv. Isaacs far henter svar så godt han kan. Ikke fra livet, men fra skriftene.

– Rabbi, kan en mann sove sammen med sin døde hustru?

Faren har møtt mange underlige spørsmål, men dette fatter han ikke.

– Rabbi, jeg er ikke gal. Min kone døde i går. Jeg bor i en kjeller hvor det er mange rotter. Begravelsen skal først finne sted søndag. Jeg kan ikke la liket ligge på gulvet, for da vil rottene – hva Gud må forby – gnage på henne. Jeg har bare én seng. Hun må ligge i den. Jeg kan jo ikke sove på gulvet på grunn av rottene, og nå har jeg sittet oppe hele siste natt. Rabbi, nå vil jeg gjerne vite: Kan jeg ligge sammen med liket i sengen?

Mennene rundt bordet blekner og kommer med rop av fortvilelse. Gutten bak stolen rister over hele kroppen. Noen av mennene skynder seg hjem etter almisser til den ulykkelige, og rabbinerens kone, som har fulgt opptrinnet fra kjøkkendøren, kommer inn med noe spiselig til gjesten.

Det er bare noen hundre meter bort til kjelleren. Noen av mennene løper avgårde. Rabbineren må bli hvor han er. En av rabbinerslekt kan ikke gå inn i et rom med et lik i. Isaac, derimot, sniker seg ut og bort til kjelleren. Han smugtitter engstelig inn gjennom vinduet som er nesten helt dekket av is. Han aner noe som ligner et menneske, delvis dekket av et bønneskjal. Han vil se, men han vet at synet kommer til å gi ham mareritt i mange netter etterpå.

Dette er hans utgangspunkt. Det var denne virkelighet han møtte daglig. I tillegg vokste han opp med sterke motsetninger i familien. Forholdet mellom foreldrene var nok langt fra godt til

tider. Moren stammet fra en slekt av mer rasjonalistisk orienterte rabbinere. Hun var riktignok ortodoks, men langt mer jordnær og svært skeptisk til husbondens ukritiske mirakeltro. Hun hadde nok også større sosiale ambisjoner enn hans karriere kunne tilfredsstillte. De to førte krig på sine stille måter. Isaac merker belastningen. I ham er det skremmende tanker og fantasier. Han er sikker på at dersom noen kunne se hans tanker, ville han bli satt i fengsel. Han har angst, hallusinasjoner og mareritt, er redd for mørket og kreftene.

Drømmene mine var fulle av demoner, ånder, djevler, lik. Før jeg sovnet, hendte det at jeg så skikkelser. De danset rundt sengen min, svevet i luften. I fantasier og dagdrømmer kom jeg med Messias eller var selv Messias. (...) jeg talte med Gud, og han åpenbarte alle hemmelighetene sine for meg. (*Ung mann søker kjærligheten*)

Da han er ti år gammel, bryter første verdenskrig ut. Etter som tyskerne nærmer seg Warszawa, sulter familien. De har bare vasne, frosne poteter, ingen varme. De ligger lenge utover dagen under tepper og kapper for å holde varmen. Tyfus herjer. Midt oppe i dette møter Isaac tvileren i sin 11 år eldre bror, Israel Joshua. Han har tatt avstand fra farens livsform. I fortellingen «Guests in a Winter Night» fra samlingen *A Friend of Kafka* gir Singer oss et bilde av broren, der han sitter og freser ut sine kommentarer etterhvert som de ortodokse jødene velter inn hos faren. – Asiater, hveser han, – fillete, upraktiske, møkkete, naive, middelalderske.

Israel Joshua forsyner Isaac med forbudte bøker. Overalt søker Isaac svar: Hvorfor må verden være slik? Han gir seg i kast med sentrale europeiske filosofer, men ingen løser gåtene for ham. Så avbryter han sin rabbinerutdannelse i 1923 og hiver seg ut i det ukjente liv. Miljøet i Warszawa koker rundt ham med en intensitet som får 1968-opprøret til å se ut som et te-selskap. De revolusjonære har funnet sin Messias i Stalin. Singer møter en flom av ideologier han kan hive seg inn i. Han gjør det ikke – og blir hundset av ideologene. Det er neppe noen tilfeldighet at han i nettopp denne perioden arbeider med stoffet som får form i *Satan i Goraj*, om de falske profeter og den ulykke menneskenes frelsesbehov kan føre til. Han ser farene ved å rive over sine

røtter. I fortellingen «Three Encounters» fra samlingen *Passions* møter vi den unge, opprørske Isaac på vei til å bryte opp fra en avsides *shtetl*. Han treffer en ung kvinne, Rivkele, som er i ferd med å bli forlovet på den gamle måten – med en ung mann hun aldri har sett. Isaac åpner hennes øyne, viser henne hvor tilbakestående jødene er, anbefaler henne å dra inn til Warszawa for å skape seg et interessant, moderne liv. To år senere treffer han henne igjen i Warszawa. Hun er gravid med en amerikansk jøde som har bløffet dem alle og stukket av.

– Det er din skyld, sier hun.

– Min?

– Hadde det ikke vært for deg, ville jeg ikke fulgt ham. Dine ord satt fast i meg. Du snakket slik at jeg bare ønsket å komme meg hjemmefra fortest mulig.

Men Isaac er ikke i stand til å ta seg av noen. Han venter bare på å bli innrullert i hæren. Ni år senere treffer han henne igjen for tredje gang – i New York. Rivkele oppsøker ham. Hun har konvertert, heter nå Anna Marie og er involvert i mafiaen. Hun leser Singers fortellinger fra det liv hun forlot og vil bli en jødisk datter igjen.

– Ikke med min hjelp.

– Men du er ansvarlig for det som har hendt med meg!

Løsrivelsen er altså ingen ukomplisert prosess.

Samtidig styres han av lidenskaper han ikke fatter, og som han skammer seg over. Han har forhold til flere kvinner over en tid. Noen av dem er revolusjonære og fengsles. Han er vilt upraktisk og har ingen utdanning for den virkelighet han nå har gitt seg i kast med. Han er i samme situasjon som Rivkele. På denne bakgrunn blir det bur Jasha i *Trollmannen fra Lublin* murer seg inne i, også et bilde på det forsvar av lover, regler og ritualer jødene har måttet bygge opp gjennom årtusenene for å bevare sine egenart – og dermed overleve i en verden som nesten alltid har vært fiendtlig innstilt. For en jøde er ikke livet nødvendigvis lettere utenfor buret. I *The Manor* forteller Singer om den styrtrike magnat Wallenberg som brøt med sin jødiske bakgrunn for å skape seg en karriere. På sine eldre dager er han kommet til denne innsikt:

En gang i tiden trodde jeg at hvis jødene lå av seg sine kaftaner og lærte å snakke landets språk, ville alt bli bra. Nå ser jeg at det slett ikke er tilfelle. For resten av verden er den moderne jøde en skruppelløs konkurrent. På to tusen år har

Jøder i New York: Et forsvar av lover, levereregler og ritualer bygget opp for å bevare egenart – det vil si overleve.

jødene samlet et vell av ferdigheter ingen andre folkeslag har maken til.

I denne tiden er det Singer tar sitt livsvalg. Han bestemmer seg for å bli forfatter og skrive på jiddisk. 21 år gammel debutterer han med en novelle. Han visste at jiddisk var et språk uten

anseelse, uten særlige litterære tradisjoner og fremfor alt et truet språk. Han måtte regne med at hans lesekrets kom til å bli stadig mindre. I 1935 fikk storebror Israel Joshua ham over fra det Hitler-truede Polen til New York og tok seg av ham. Da broren døde i 1944, gikk Isaac inn i dype depresjoner. Han regnet med at han aldri kom til å dikte mer. Mot slutten av 1940-årene kommer han så smått igang med å skrive fortellinger for den jiddiske avisen han arbeidet i, «The Jewish Daily Forward» i New York. Den hadde et opplag på ca. 40 000, og lesekretsen var på ingen måte litterært skolert. Selv mange av disse leserne anklaget ham for å skrive gammeldags, være opp-tatt av sære, fjerne fenomener og beskrive de polske jødene på måter som slett ikke tjente til å hedre en kultur som nå var blitt borte.

Han må utvilsomt hatt mørke stunder da han grublet over om hans livsvalg overhodet hadde noen hensikt. Om han egentlig var en levning fra tidligere tider, et lik som ikke har skjønt at det faktisk er dødt. Ordene er hans egne. Han har skrevet flere fortellinger om denne form for tilværelse. Først i 1957, da Isaac Bashevis Singer er 53 år gammel, kommer noe av hans diktning ut til større lesergrupper. Saul Bellow oversetter en novelle for et tidsskrift. Det litterære USA begynner å legge merke til navnet Singer. Så 21 år senere, får han Nobel-prisen og opplever at dette rare utgangspunkt, en utslettet kultur i Polen, dette tilsynelatende tåpelige livsvalg å bli jiddisk-forfatter, alle hans forunderlige erkjennelseskamper, denne trofasthet mot en bakgrunn han slett ikke har noe ukomplisert forhold til, alt dette har hatt en hensikt. Han møter hengivne lesere også i Skandinavia, lesere som åpenbart henter liv og innsikt fra hans fortellinger om jøder i kamp med seg selv, sine lidenskaper og sine lover; jøder med livsalvoret tett inn på hverdagen, i angst for sine bødler, i kamp med djevler og demoner og dybbuker – og fremfor noe i evig strid med den gud som valgte seg et folk. Plutselig når han millioner av lesere.

Skulle han ikke nyte det? Kanskje er det denne glede over å ha fått en stor krets å berette for – sammen med de spor erkjennelseskampene har satt i ham – som utgjør de signaler man bærer med seg fra et møte.

III Problem eller mysterium

Men om han nå ikke er emne for en guru-skikkelse, ikke det materiale man gjør kultfigurer av, må det allikevel være riktig å betegne ham som en meget sentral og vesentlig forfatter. Hvorfor, begynte vi etterhvert å spørre oss i DYADE-redaksjonen, både før og etter at vårt Singer-nummer var kommet, hvorfor er det ingen andre tidsskrifter eller forskere som interesserer seg for ham? Vi hadde blåøyd nok regnet med at vårt innkast bare ville være det første av mange. Det litterære etablissement er som regel raskt til å hente trender og navn hjem til landet. Hvorfor har det brydd seg lite om Singer?

Nå har vi jo som jobber i DYADE, erfart ofte nok at de temaer som engasjerer oss, som regel ikke er tidens tanker. Vi liker av og til å peke på at det som nå er blitt tidsriktig, tok vi opp for en åtte-ti år siden. Følger vi det mønsteret, skulle vi stå overfor en «Singer-boom» om en tre-fire år. Men samtidig er det vel grunn til å gjenta den banale sannhet at hva den litterære intelligentsia er opptatt av, som regel ikke er noen målestokk for hva boklesere flest engasjerer seg i. Isaac Bashevis Singer er kommet ut i de største bokklubbene og har etter alt å dømme et langt bedre sete i norsk bokheim enn man kan få inntrykk av ved å bla gjennom årganger av de litterære tidsskriftene.

Allikevel er det et interessant faktum, dette at så få litterater og forskere har interessert seg for hans forfatterskap. Det er fristende å gjøre noen forsøk på å reflektere over mulige årsaker.

På overflaten blir dette tydelig: For meg var møtet med Singers diktning i 1978 en slags befrielse. Fra hva? Svaret kan

gis på mange måter. Sett på bakgrunn av de livserfaringer og den innsikt en mann som Singer og hans slekt representerer, blir den vel egentlig påtrengende tydelig, den utrolige selvopptatthet som preget mye av den rådende ideologiske debatt blant vår generasjon i Skandinavia i 1970-årene. Bak en overflate av solidaritet med andre lå et meget sterkt narcissistisk krav om at alle plikter å være opptatt av det *vi* er opptatt av. De problemer vi definerer, er de egentlige problemer. De motsetninger vi påpeker, er de virkelige motsetninger. Deltar du ikke på våre premisser, er du ikke bare utenfor. Du er også umoralsk. Hvordan kan noen dikte om sykler eller kjønn eller uløselige konflikter når mennesker dør i Vietnam? Selv om du tar avstand fra oss, må du forholde deg til oss. Dette var holdninger man støtte på ofte gjennom 70-årene.

Så møter man altså en forfatter for hvem sosialrealisme, klassekamp, verdenssamvittighet, Frankfurter-skolen, spørsmål om hvem diktingen skal tjene og alle de gjengse problemstillinger vi var forventet å forholde oss til, er totalt likegyldig. Han skriver etter alt å dømme fullstendig upåvirket av de siste tyve års litterære debatter og strømninger i Europa og USA. Han skaper helt og holdent sitt eget univers. Samtidig var det ikke så lett for skandinaviske, velnærte og velferdssikrede kritikere å anklage ham for å lukke øynene for verdens elendighet. Han tilhører et forfulgt folk. Mesteparten av hans slekt og venner forsvant i Stalins leire eller i Hitlers gasskamre. De ideologiske løsninger unge, engasjerte skandinaver forkynte i 1970-årene, hadde han gjort seg grundig ferdig med 50 år tidligere. Heller ikke bygger han på noen form for harmoni-modell. Han er så langt fra noen idyllmaker. Han mangler tvert om totalt sansen for den idealisering av rette livsløsninger man kan møte både hos norske sosialrealister og andre materialistisk og spiritualistisk orienterte forfattere. Sammenlignet med Singer fremstår mange av dem som romantikere, mennesker som kjemper for å slippe å se virkeligheten og dens ubehagelige kompleksitet. Med alle sine tilsynelatende uvirkelige skildringer av mennesker i kamp med seg selv og det overnaturlige, er Singer først og fremst realist.

Man kan altså si det på denne måten: I en tid, der de som erobrer premissene og tenker de seirende tanker, søker totale, ideologiserte livsløsninger, vil det ikke være særlig grunn til å ofre en forfatter som Singer megen oppmerksomhet. Han kan ikke brukes i frontlinjene. Han kompliserer virkeligheten for oss.

Samtidig er han utrolig enkel i form – og derfor mindre interessant rent litteraturteoretisk. Han knytter seg til beretterne av den gamle skole, slike som Dickens, Tolstoy, Dostojevskij, Balzac. «Hvorfor er ikke litteraturteoretikerne interessert i disse fortellerne?» spør han og svarer: «De skriver så klart, så enkelt. Her er det intet å forklare i lærde fotnoter. Hos disse forfatterne er det lite som understøtter teoretikernes profesjon, lite som styrker deres selvfølelse. Derfor skriver de heller ikke om dem.» Muligens kan man si det samme om Singers forfatterskap og dermed bidra til å forklare at så få skandinaviske litteraturforskere har vært opptatt av ham.

Men la oss forsøke å gå litt bak denne overflaten og lete oss frem til mer grunnleggende forskjeller mellom det ideologiserte verdensbilde og det univers som fremstår i Singers diktning. Da blir det sentrale begrep et ord som ikke bare er umoderne, men også en smule tabubelagt. Det er med atskillig sjenanse vi tar det i munnen: *Mysterium*. Men ordet har anseelig med bruksnytte. For bedre å forstå egenarten i hans forfatterskap tror jeg det kan være nyttig å skille mellom problem og mysterium. Isaac Bashevis Singer er ingen problemdikter. Han betegner seg selv som mystiker.

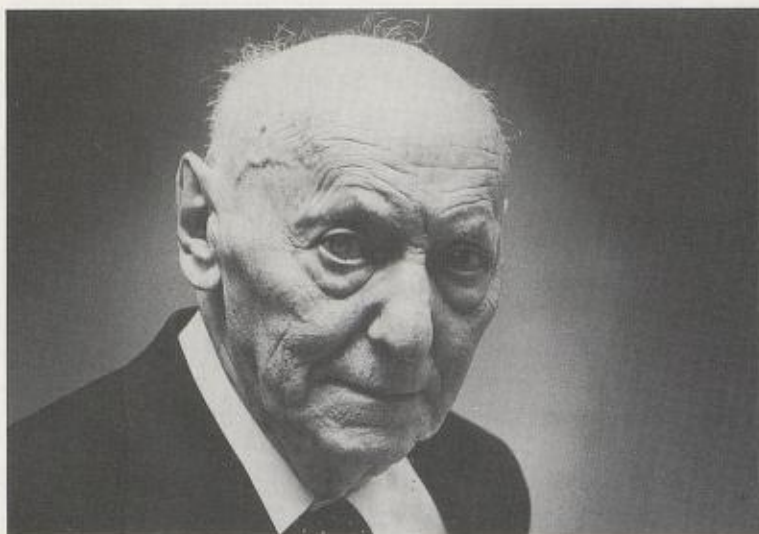
I den utrolig kompliserte og mangfoldige livsprosess vi skal gi form til med våre liv, er det en rekke sentrale områder vi vender tilbake til gang på gang. Forskjellige tider og forskjellige kulturer forstår dem på ulike måter. Ett av disse områder er forholdet mellom den ene og de mange, mellom individ og fellesskap. Hvilke grenser må fellesskapet sette for den enkeltes utfoldelse? Hvilke krav kan individet stille til kollektivet? Dette er et felt der det alltid vil oppstå konflikter. Historie, forskning og erfaring kan gi oss kunnskap om disse områder, men de blir aldri løst en gang for alle, de konfliktene som ligger her. Forholdet mellom individ og kollektiv blir heller aldri endelig forstått, aldri lagt i et endegyldig mønster. Livsprosessene er i stadig forandring og utvikling. Den forståelse som forløser noe, kan i neste omgang eller i en annen sammenheng virke undertrykkende. Derfor er konflikten mellom den ene og de mange et livsfelt gjenstand for dikterisk utprøving til alle tider. Shakespeare er opptatt av eneren mot massen f.eks. i *Coriolanus*. Ibsen dikter om det samme i *En folkefiende*. Olav Duun bruker *Juvikfolket* til å undersøke forholdet mellom «den eine mot dei mange». For å nevne noen.

Med våre liv møter vi en rekke slike sentrale områder som aldri blir endelig forstått. Kjønnskampen er ett. Om seksualforskning skaper større åpenhet og mer faktisk kunnskap, forklarer den ikke tiltrekningen og kampen. Om forståelsen av kjønnsroller skifter til former som gjør det lettere å plassere selvhevdelse og utfoldelse, gjenstår det vanskeligste: Å leve vår seksualitet i det store spenn mellom nærhet og ensomhet, mellom fysikk og følelse, mellom drift og lengsel, fantasi og virkelighet. Forholdet mellom menneske og natur er et annet av disse sentrale livsfelt. Forholdet mellom menneske og guddom et tredje. Det livsfelt som har opptatt oss mest til alle tider, er trolig alt det som knytter seg til smerte, brutalitet, lidelse, ondskap; – forsøket på å forstå lidelsen, forklare den, skape mening.

Men uansett faktiske kunnskaper, forskningsresultater, forklaringer, løsningsforsøk, gjenstår det alltid å *leve* i disse livsfeltene. De er ikke problemer vi kan løse en gang for alle og gjøre oss ferdige med. Vår forståelse av dem blir aldri avsluttet. Disse livsfeltene er mysterier. Vi kan bare forstå dem med vår handling, med våre liv, ikke gjennom teorier eller ideologier. Vi kan bare få innsikt i dem gjennom adferd, gjennom det vi gjør.

Slik forståelse – innsikt i hvordan forholde seg til disse livsfelter med vår adferd – er det rimelig å betegne som *erkjennelse*. Erkjennelsen blir altså til – ikke som resultat av analyse eller tolkning, men av handling. Av det å gjøre erfaringer og bruke dem til å vinne innsikt. Erkjennelsen blir skapt av vår fantasi, vår intuisjon i møte med de grenser tilværelsen setter for vår utfoldelse. Vi samler oss stadig mer tilsynelatende enstyldige fakta om vår ytre og vår indre verden. Disse fakta kan overleveres gjennom generasjoner og brukes til å gjøre våre liv lettere og mer meningsfylte. Med begrensningene i slik viten er åpenbar. Dette at vi muligens vet mer enn tidligere generasjoner – på enkelte områder helt sikkert mer, på andre helt sikkert mindre – betyr nødvendigvis det at vi mestrer våre liv bedre? Nepp. Å mestre et liv, leve seg frem til et meningsfylt mønster, forutsetter erkjennelse, og erkjennelse kan ikke overleveres. Forholdene kan legges mer eller mindre godt til rette, men erkjennelse må oppstå på nytt i enhver tid og i ethvert individ.

Problemet med ideologiene er at de hevder det avgjørende erkjennesarbeid er gjort. En sannhet er funnet og kan overleveres. Dette betyr at ideologiene behandler mysteriene som problemer, som konflikter med en løsning. Selvfølgelig vil disse

Han behandler mysteriene som mysterier. Dermed holder han gåten åpen og levende for oss. Han avslutter ikke, reduserer ikke, beroliger ikke.
(Foto: Einar Jenssen).

livsfelt også stille oss overfor faktiske problemer som har faktiske løsninger – psykologiske, sosiale, praktiske, politiske. Men i det øyeblikk slike faktiske løsninger blir gjort til ideologi, til totale løsninger, når de setter seg i besittelse av hele mennesket, avslutter de forståelsen av disse livsfeltene. De lukker dem til, forsøker å holde fast det stadig skiftende. Problemet i de ideologiserte 70-årene, hvis vi nå skal sette en så unyansert merkelapp på dem, var ikke alle spørsmålene som ble stilt. De var viktige nok. Problemet var alle svarene vi ble overfalt av, svar som avslutter, tildekker, reduserer.

For en slik tillukking av mysteriene innebærer nødvendigvis en reduksjon av mennesket og dets skapende, søkende evner. Og i reduksjonen ligger det totalitære som mulighet. Han man gjort et mysterium til et problem der løsningen foreligger, har man også erobret veien til den gode fremtid. Da er man i sin fulle rett når man bekjemper motstandere. Uenighet blir jo noe uetisk, et hinder på veien mot det gode. En annen forståelse av mysteriet kan altså fordømmes på moralsk grunnlag. I siste instans må den forfølges og straffes.

Å redusere et mysterium til et problem man er i besittelse av løsningen på, er å gjøre sin forståelse total. Det er å absoluttere en innsikt, en idé eller en forståelsesmåte. Begrenset forståelse gjør krav på ubegrenset gyldighet. Lyrikeren og essayisten Stein Mehren drøfter slik totalforståelse i et interessant essay med bakgrunn i avsløringen av spionen Arne Treholt: «I totalforståelsens dødssone» fra samlingen *Her har du mitt liv*. Ideologiens kraftfelt slipper vi ikke unna. Vi søker det. Også kultur er ideologi. Kultur er den forståelsesform vi til enhver tid gir disse sentrale livsområder. Men det vi nå opplever, hevder Stein Mehren, er at tidens språk i urovekkende grad formulerer flere og flere spørsmål som bare kan besvares ideologisk. Det er rett og slett som om vi forsøker å drive oss selv ut av individuell erkjennelse og tilbake til frontlinjene.

Det spørsmål som våre liv stiller oss, gjennom våre lengsler og drømmer, midt i våre seire og nederlag, lever i oss på et helt annet og helt upolitisk plan. Men alle våre krav om et menneskeverdig liv fremkommer som politiske krav. De må tilrettelegges som politiske krav. De blir fortolket som politiske krav. Det politiske er det medium som våre drømmer, lengsler og forhåpninger fremtrer i. Men dermed mister det vi krever (enten det er borgerlige eller sosiale rettigheter) sitt egentlige tyngdepunkt – nemlig vårt lidenskapelig subjektive *jeg* med dets motsetninger.

Vi bringes brått og uforvarende inn i en politisk, kulturell eller livsanskuelsesmessig strid, og plutselig blir våre ulike motsetninger utkrystallisert i totale og uforenlige forståelsesformer. Levende innsikter faller på plass som frontlinjer i et ideologisk felt – og dør.

I ettetid virker det riktig å hevde at når møtet med Isaac Bashevis Singer virket så befriende, var det nettopp fordi han så fullstendig og suverent beveget seg utenfor de ideologiske felt. I hans diktning var det mulig å gjenkjenne og oppdage de uløselige motsetninger – og slippe unna den hissige uro som vil avslutte dem. Han behandler mysteriene som mysterier, og dermed holder han gåten åpen og levende for oss. Han avslutter ikke, reduserer ikke, beroliger ikke.

IV *Kunstens paradoks*

Men mystiker? I jødisk tradisjon innebærer dette begrepet etter alt å dømme noe annet enn i den kristne. Singer beskriver ikke mystiske opplevelser med en form for direkte kontakt med det guddommelige – slik vi kjenner det fra kristne mystikere. Man regner med tre former for jødisk mystikk. Den første er ekstatisk – å få kontakt med det overnaturlige gjennom ekstatiske opplevelser. Singer har møtt denne form gjennom sin farssekt av hassidiske rabbinere, men det er ikke en form han selv er opptatt av, og han beskriver den i liten grad i sitt forfatterskap. Den andre form for mystikk er den esoteriske – i noen varianter en form for okkultisme bygget over det jødiske skriftet *Kabbala*. En rekke av Singers noveller handler om den moderne, perverte form for slik mystikk, særlig spiritisme innimellom iblandet med sterke erotiske komponenter. Romanen *Trollmannen fra Lublin* er fortellingen om en esoterisk mystiker, som vil avlure Gud hans knep. Singer har liten tiltro til denne form for magi. Han forteller i en samtale at når han smugleste *Kabbala* i tenårene, var han ikke interessert i den magiske del. Den sto for ham som humbug. Å skape duer ved hjelp av besvergelses? Nei, det var den filosofiske del som interesserte ham, og det er i denne tredje form for mystikk Singer forstår seg selv som mystiker – det som er kalt den kontemplative mystikk: Å arbeide med disse sentrale livsfelt med utgangspunkt i skrift, tradisjon, kontemplasjon og innsikt samlet gjennom årtusner – arbeide med dem om igjen, om igjen, om igjen – et langt liv. «Jeg burde kanskje blitt vitenskapsmann,» skriver han om sin oppvekst. «Men jeg kunne ikke slå meg til ro med fakta. Jeg ønsket å løse tilværelsens mysterium. Jeg søkte svar på spørsmål som pinte meg da og som gjør det til denne dag.»

I forordet til den selvbiografiske *A Little Boy in Search of God* skriver han om «mysticism in a personal light». De skiller jeg har forsøkt å antyde mellom mysterium og ideologi, trekker han mellom mystikk og religion.

Religionen blir aldri et enkeltmenneskes eiendom. Den henvendte seg til en gruppe. Den ville gjerne spre seg og omslutte hele stammer og nasjoner. Religiøse ledere fremtvang ofte underkastelse under sin tro med sverdet. Av den grunn ble religionen gjerne med tiden rutine og nært forbundet med samfunnssystemer. Mystikeren på den annen side er individualistisk. (...) Religion er mystikk forvandlet til disiplin, til masseopplevelse. Dermed er den blitt utvannet og ofte verdslig.

Et særpreg ved den form for mystikk Singer representerer, er den nære sammenheng mellom det hellige og det erotiske. «I mine fortellinger er det bare et skritt fra studiehuset til seksualiteten og tilbake igjen. Begge disse faser i den menneskelige eksistens har alltid opptatt meg.» Noen pornograf er han så langt ifra. Han beskriver ikke detaljer. Allikevel har han møtt kritikk for at de seksuelle motiver kan være vel meget utpenslet. Da liker han å peke på at både Bibelen og Talmud er fulle av fortellinger om sex. Hvis disse helgnene ikke skammer seg over det, hvorfor skulle så han gjøre det, han som slett ikke er noen helgen? Utsagnet i seg selv er kanskje først og fremst skjelmisk. Under ligger noe helt vesentlig: Viljen til å se.

Her er vi trolig ved det sentrale punkt. Styrken man aner i den lille, forunderlige skikkelsen, stammer etter alt å dømme fra motet, motet til å se den brutale, tilsynelatende meningsløse tilværelse uten å pynte på den, uten å forkynne løsninger, uten å utelukke noe av det heslige, uønskede – det som ikke passer inn i en fortrøstningsfull, ordnet virkelighet. Han kan leve og skape i det han allerede i sin barndom oppfattet som «et veldig slaktehus, et umåtelig helvete», en verden Gud har bygget opp «slik at blod skulle utgytes, at barn skulle sulte ihjel, at dyr skulle ete hverandre.» Mye kan tyde på at det nettopp er dette mot som forløser noe i leseren. Rita Tornborg har satt navn på det i en anmeldelse i Svenska Dagbladet av en samling med Singers noveller. Hun opplever at det tragiske og det destruktive, selve den svarte pessimisme, forvandles under lesningen og blir – uten at leserne helt forstår hvorfor – til et slags håp. «Inte därför att det går att vaska fram hoppets skärvor mellan raderna, utan för att dessa historier överhuvudet blivit skrivna. Sådan är den äkta konstens paradox.»

Din beste sommerferie 1986:

Acem Sommerkurs

– 10 dager: Fredag 25. juli – søndag 3. august

Sommerkurset på Ås Landbrukshøgskole er et høydepunkt i markeringen av Acems 20-årsjubileum. Storsamlinger som denne er blitt tradisjon, og frontene i Acems meditasjonspsykologi trekkes ofte opp på sommerkurs.

Sommerkurs er stillhet og ro. Langtidsmeditasjon som løser opp i spenninger og bundet tretthet. Intens bevegelse i dreiva-dans. Nye kontakter fra inn- og utland. Forelesninger, diskusjon, meditasjonsveiledning. Kontraster. Variasjon. Noe for hodet. Noe for følelsene. Noe for kroppen.

Kurset på Ås ledes av Acems faglige leder Are Holen i samarbeid med andre meditasjonslærere.

Nærmere opplysninger om alle sommerkursene gis Acems medlemmer gjennom Acem-nytt i mai. Andre interesserte får informasjon fritt tilsendt ved å kontakte Acem, tlf.: (02) 20 29 59.

KOMMUNIKASJONSKURS

Fredag 30. mai – søndag 8. juni 1986

Kommunikasjonskurs er den mest sentrale av de gruppepsykologiske aktivitetene i Acem. Man deltar i kommunikasjons- og storgrupper – intensive prosesser som utvikler individualitet, sensitivitet og forståelse for andre. Ved siden av meditasjon er de Acems viktigste redskaper for vekst og personlig utvikling.

I **Kommunikasjonsgruppene** (8–12 deltagere) er det opp til den enkelte hva hun eller han ønsker å ta opp om seg selv eller andre i gruppen. Sentralt fokus er åpenhet for det psykologiske **nå**, som rommer fantasiforhold, aktuelle og tidligere erfaringer med innvirkning på vår fungering. Gruppen presser ikke, men bidrar til at viktige tema i brytningen mellom det bevisste og ubevisste i oss kan modnes for bearbeidelse.

I **Storgruppen** er alle kursdeltagerne samlet. Det er en åpen situasjon, og rivalisering, forsøk på kontroll og forvirring preger gjerne slike grupper. Ved å tydeliggjøre krefter som former mellommenneskelig fellesskap, kan gruppen gi innsikt i ubevisste «samfunnskontrakter» som dannes mellom et større antall mennesker – i en forsamling, en organisasjon, en bedrift, et samfunn.

Kurset arrangeres på Skaugumåsen Kurscenter i Asker og ledes av Acems faglige leder Are Holen. Kursavgift kr. 3200,- omfatter kursopplegg og overnatting (kost ikke inkludert). Studenter kan søke om spesialpris kr. 2200,-. Kontakt Acem for nærmere opplysninger, tlf.: (02) 20 29 59.

Sagt om Dyade:

«I tidsskriftet Dyade merkes en ekte trang til å erkjenne tidens problemer, i motsetning til mange andre fora hvor «debatten» kan omfatte skjult maktkamp, forfengelig utstilling av lærdhet, selv-sentrert tankeliv på tomgang.»

Erik Egeland i Aftenposten.

«Så foreligger nok en stimulerende utgave av tidsskriftet Dyade, en av de mest spennende publikasjoner her på berget. Denne gang er temaet «Hva gir mening i 80-årene», og en rekke sentrale forfattere og kulturdebattanter gir sitt syn til kjønne...»

Sverre M. Nyrønningen i Adresseavisen.

«Særnummeret for Sakharov består af artikler og interviews. Den norske journalist Viktor Roddvik giver en glimrende gennemgang af Sakharovs virke som videnskabsmand og menneskeretsforkæmper. (...)

Dette temanummer må stærkt anbefales alle, der interesserer sig for menneskerettigheder i almindelighed og for symbolet Sakharov i særdeleshed.»

Bent Jensen i Morgen Avisen Jyllands Posten.

«Dyade er et tidsskrift for dem som har interesser ut over det almene og som setter pris på at et tidsskrift i seg selv kan være et stykke kultur.»

Sven Aage Rasmussen i St. Olav.

Følgende temanumre finnes for salg:

- Isaac B. Singer kr. 25,-
- Kulturkamp i eteren kr. 35,-
- Norsk og svensk samtidslitteratur kr. 25,-
- Vitenskap hos Aristoteles og Karl Popper (1) kr. 25,-
- Vitenskap hos Aristoteles og Karl Popper (2) kr. 25,-
- Hva gir mening i 1980-årene? kr. 35,-
- Andrej Sakharov – et symbol kr. 25,-
- Vitenskap og livssyn kr. 25,-
- Stress og avspenning kr. 25,-
- Hva kan vi vite? Rudolf Steiners erkjennelsesteori i lys av vår tid kr. 20,-
- Europa møter 3. verden kr. 35,-
- Psykologi i grupper I kr. 20,-
- Psykologi i grupper 2 kr. 25,-
- Acem narkotikaseminar 1983 kr. 20,-
- Eksisterer Gud? Møte med Hans Küng kr. 20,-
- Om drøm kr. 20,-
- Fra det moderne Amerikas åndsliv kr. 20,-
- Kampen mot narkotika – ideologisk slagmark kr. 30,-
- Sigrid Undset vurdert i utlandet kr. 20,-
- Myter – fortid eller samtid? kr. 20,-
- Teater eller vernehjem kr. 25,-
- Med John Lennon i tankene kr. 25,-
- Kritikk av Vestens frihetsidealer kr. 15,-
- Kirken i utakt med moderne psykologi kr. 25,-
- Kunst – pynt eller ubehag kr. 15,-
- Bob Dylan – inn og ut av lykken kr. 25,-
- Isaac B. Singer og øst-jødene kr. 15,-
- Amnesty International kr. 15,-
- Kontemplative oaser kr. 15,-
- Samisk kultur og historie kr. 15,-

Jeg bestiller

- Abonnement på Dyade
6 nr. pr. år kr. 100,-
- Bok om Acem-meditasjon
'Stillhetens psykologi' kr. 75,-
- Boken 'Bedre hverdag med
Acem-meditasjon' kr. 60,-
- Boken 'Meditasjon på norsk'
Cappelen forlag, favørpris kr. 75,-
- Boken 'Teater mot teater' kr. 115,-
- Boken 'To sider av bevisstheten'
kr. 60,-

Følgende temahefter av Dyade:

.....
.....

Navn:

Vei/Gate:

Poststed:

BREV

Kan sendes
ufrankert
i Norden.
Adressaten
vil betale
portoen

Svarsending

Avtale nr. 129000/81OMB

DYADE

ST. OLAVS PLASS

N-OSLO 1 – NORGE

**FRA DET
MODERNE
AMERIKAS
ÅNDSLIV**

3/82

**NARKOTIKA-
DEBATTEN
– ideologisk
slagmark**

4-5/1982

**OM
DRØM**

6/1982

**EKSISTERER
GUD?
Møte med
Hans Küng.**

1/1983

**PSYKOLOGI
I GRUPPER 1**

2/1983

**EUROPA
MØTER
3. VERDEN**

4-5/1983

**HVA KAN VI
VITE?
Rudolf Steiners
erkjennelsesteori.**

6/1983

**STRESS OG
AVSPENNING**

1/1984

**PSYKOLOGI
I GRUPPER 2**

2/1984

**VITENSKAP
OG
LIVSSYN**

3/1984

**ANDREJ
SAKHAROV
– et symbol.**

4/1984

**HVA GIR
MENING I
1980-ÅRENE?**

5-6/1984

**SYNET PÅ
VITENSKAP HOS
ARISTOTELES OG
KARL POPPER**

To nummer:
1 og 2 1985

**NORSK OG
SVENSK SAMTIDS-
LITTERATUR**

3/1985

**KULTURKAMP
I ETEREN**

4-5/1985

KRISTIANSUND FOLKEBIBLIOTEK

6500

KRISTIANSUND

Abb. nr: 53744

DYADE

Postboks 6721
St. Olavs plass
0130 OSLO 1

Meditasjon på norsk

(Cappelen forlag)

For deg som vil vite hvor Acem står i samfunnssammenheng. Viser at det er viktige prinsipielle forskjeller mellom ulike avspennings- og meditasjonsteknikker. Grundig gjennomgang av hva forskning viser om resultater av meditasjon. Boken kan bestilles fra Acem til favorpris. Se side 48.

«Man spør ikke lenger *om*, men *hvordan* meditasjon virker ... (Boken) peker på menneskets muligheter til vekst ut fra moderne psykologisk forståelse; at meditasjon innebærer en livsstil med mindre oppsamling av stress». Liss Hegge, Aftenposten.

«Selvsagt er det blitt leseverdig stoff». Agder.

«... en populærvitenskapelig bok med mye livsvisdom. Også for deg som ikke har tenkt å begynne med meditasjon. Lettlest og velskrevet». Det Nye.

